

Мандрик Леся

аспірант Уманського державного

педагогічного університету

імені Павла Тичини

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті на основі аналізу існуючих у психолого-педагогічній джерелах підходів до системи вищої освіти розглядається зміст та структура гендерної культури особистості. Поняття «гендерна культура» тлумачиться як культура, що передбачає сформованість у людини правильного розуміння про призначення чоловіків і жінок, їхній соціальний статус, функції, стосунки в суспільстві та сім'ї. Визначено зміст та структуру гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки.

Ключові слова: *гендерна культура, зміст гендерної культури, структура гендерної культури, компоненти гендерної культури, майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки, гендерне виховання.*

В статье на основе анализа существующих в психолого-педагогических источниках подходов к системе высшего образования рассматривается содержание и структура гендерной культуры личности. Понятие «гендерная культура» толкуется как культура, которая предусматривает сформированность у человека правильного понимания о назначении мужчин и женщин, их социальный статус, функции, отношения в обществе и семье. Определено содержание и структуру гендерной культуры будущих специалистов в сфере пожарной безопасности.

Ключевые слова: *гендерная культура, содержание гендерной культуры, структура гендерной культуры, компоненты гендерной культуры, будущие специалисты в сфере пожарной безопасности, гендерное воспитание.*

On the basis of the analysis of existing in psychological and educational resources approaches to the higher education system, the content and structure of gender culture of the personality are considered in the article. The concept «gender culture» is considered as culture foreseeing maturity at the person of proper understanding of true calling of men and women, their social status, functions, relationships in the society and family. Content and structure of gender culture of the future experts in area of fire security are determined.

Key words: *gender culture, content of gender culture, structure of gender culture, components of gender culture, the future experts in the fire security sphere, gender education.*

В умовах виражених змін гендерної стратифікації суспільства гендерний

чинник є найважливішим складником будь-якого вагомого аналізу в галузі соціально-гуманітарних наук, що претендує на об'єктивність і науковість.

Я. Коменський зазначав про правильність лише такого виховання, яке є однаково справедливим для будь-якого його виду та відповідає віку вихованця. У сфері гендерного виховання його слід використовувати як основний принцип виховання хлопців і дівчат [6, с. 8]. Сьогодні особлива увага до проблем гендерного виховання в Україні і зумовлена кількома причинами, серед яких найважливішими є: прискорений розвиток дітей (акселерація); незадовільний рівень обізнаності неповнолітніх із питань статевої сфери; низька якість та сумнівні шляхи отримання такої інформації (однолітки, вулиця, засоби масової інформації тощо); поширення серед підлітків практики «вільного кохання»; нівелювання моральних цінностей більшістю неповнолітніх тощо. Сучасні соціально-економічні та політичні перетворення породжують протиріччя між вимогами до гендерного виховання молоді й неспроможністю більшості соціальних інститутів (сім'ї, навчальних закладів тощо) повноцінно виконувати свої виховні функції. Тому виховання гендерної культури особистості сьогодні є проблемою як психолого-педагогічною, так і інших галузей досліджень [8, с. 3].

Актуалізації проблеми гендерної культури молоді в педагогічних джерелах приділяється велика увага. Окремі аспекти проаналізовані у працях А. Абакумової, Н. Андрєєвої, Т. Говорун, А. Дорохіної, О. Кікінеджи, В. Кравця, Т. Кравченко, О. Кізь, В. Романової, І. Лисової, П. Терзі, Н. Шинкарьової та ін.

Натомість питання змісту та структури гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки до сьогодні залишаються не проаналізованими.

З огляду на зазначене, основні цілі цієї статті полягають у тому, щоб на основі аналізу психолого-педагогічних джерел розкрити зміст та структуру гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки.

Аналіз психолого-педагогічної джерел [3, с. 353; 7] дозволив встановити, що гендерна культура розглядається як сукупність статевої ролі цінностей у суспільних відносинах і відповідних до них нормативів поведінки, потреб, інтересів і форм діяльності. Вона зумовлена суспільним устроєм та пов'язаними з ним інституціями.

Так, В. Романова зазначає, що гендерна культура – це такий аспект культури суспільства, який пов'язаний зі статевими особливостями особистості. Зміст гендерної культури визначається формами спілкування і взаєминами між статями. В основі гендерної культури лежить міжстатевий розподіл праці. Це надає гендерній культурі характеру біполярності. Міжстатевий розподіл праці, базисом якого є розподіл функцій між чоловіками і жінками у відтворенні людського роду, нав'язує специфічні для

чоловіків і жінок види діяльності й соціальні функції. Закріплення відмінностей між статями є основною функцією гендерної культури. Саме тому гендерна культура організована за протилежностями дуалістичної структури маскулінності й фемінінності. Гендерна культура – це така система форм і способів організації життя, без яких не існує жодне суспільство. Через певні норми і систему гендерної організації вона формує гендерні якості індивіда, розкриває в певному напрямі його здібності, спрямовує на здійснення тих чи інших видів діяльності. Гендерна культура детермінує не тільки стиль одягу й поведінку чоловіка або жінки, але й оволодіння ними професійними знаннями [11, с. 27].

Зауважимо, що розвиток гендерної культури прямо пов'язаний з освітою, вихованням та інформуванням на основі гендерного підходу. Домінуючий раніше статево-рольовий підхід у професійній освіті, що враховує лише особливості біологічної статі, при якому декларувалася статева диференціація, нині розглядається не тільки як застарілий, але і як негуманний [9].

Викладаючи свої думки, А. Абакумова зазначає, що гендерна культура є дефіцитом у сучасному житті, її величезний виховний потенціал недостатньо використовується в системі освіти, так як молодь велику частину свого вільного часу проводить за комп'ютерами, телевізорами, мало спілкується з дорослими й однолітками, стає все менш чуйною до почуттів інших [1, с. 65].

Важливо зазначити, що, попри високий рівень інтелектуального розвитку, активну технологізацію життя, молодь не володіє душевною чуйністю, у неї не розвивається достатньою мірою шанобливе ставлення до жінки і чоловіка і їхнє взаємне ставлення як до цінності, оскільки в освітніх закладах не створюються відповідні умови виховного впливу, в якому були б пріоритетними дружба, любов, вірність, почуття обов'язку, турбота, відповідальність, безкорисливість, співчуття, жіноча/чоловіча індивідуальність, неповторність особистості того, кого навчають. Причини цього полягають у фрагментарності, ситуативності, непослідовності формування гендерної культури в сучасних освітніх установах і недостатній розробленості цієї проблеми в науці [1, с. 65].

Н. Андреева розглядає гендерну культуру як систему поглядів, установок, принципів, матриць поведінки тощо, що формують соціокультурні аспекти статі (гендерні ролі, гендерні стосунки, гендерні стереотипи, родинно-шлюбні установки тощо), що діють у певному суспільстві та формують соціокультурні аспекти статі, у свою чергу, виступають у ролі структуроутворювальної специфіки елементу суспільства. Гендерна культура

виявляється у всіх сферах життя суспільства: економічній, політичній, соціальній, духовній [2].

Дослідниця зазначає, що теоретично сконструйована «ідеальна модель» гендерної культури є гармонізацією ідей, що діють за такими принципами: взаємодоповнюваності та дуалізму; гендерної толерантності; гармонізації між соціальною й біологічною природою людини; полярності з урахуванням специфіки кожної статі; егалітарності в соціально-політичній, економічній і духовній сферах; співпраці; свободи вибору в професії, соціальних ролях, життєвій дорозі, видах діяльності тощо; духовної емансипації, тобто звільнення від гендерних стереотипів, забобонів, догм, що заважають розвитку й самореалізації особистості [2].

Зрештою, ми можемо стверджувати, що розуміння та виробництво у молодій людини навичок гендерної культури дає можливість формувати неупереджене ставлення до здібностей та статусу людини незалежно від її статевої залежності, орієнтувати навчально-виховний процес на принципи егалітарності, на найповнішу самореалізацію особистості в освоєнні будь-яких сфер людської життєдіяльності.

Досить нагадати, що проблема виховання гендерної культури у студентської молоді набуває особливого звучання в контексті гендерної політики в Україні. О. Кікінежді визначає гендерну культуру як знання соціально-психологічних механізмів становлення особистості жінки та чоловіка як рівних соціальних істот [4, с. 47].

Погоджуємося з Н. Шинкарьовою в тому, що гендерна культура – одна із стрижневих складників цілісного розвитку особистості, заснована на динамічній сукупності уявлень про чоловіків і жінок, їхнє біологічне поле, соціальні ролі, стереотипи, ставлення до власної і протилежної статі, відповідної статевої поведінки [13].

А. Дорохіна вважає, що завданням гендерної освіти є формування гармонійної особистості, а не «підігнаних» під певний стандарт ідеального чоловіка або жінки. Щасливе суспільство можуть створити лише щасливі люди: чоловіки і жінки, які живуть, працюють, удосконалюються, створюють сім'ї, не тому що зобов'язані, а за потребою душі [5].

П. Терзі вважає, що гендерна культура студентів – це особливий спосіб оформлення ними своєї життєдіяльності, зумовлений їхнім прагненням до максимальної реалізації своїх сил та здібностей як представників певної соціальної статі, що виявляється через комплекс відповідних інтелектуальних, ціннісно-змістових і поведінкових характеристик їхньої особистості,

заснованих на знанні основ гендерної теорії, розвитку духовних потреб, інтересів і смаків, що визначають вибір стратегії гендерної ідентичності, засвоєння цінностей, норм і правил статевої поведінки позитивної спрямованості, що відповідає їхній біологічній статі [12, с. 20].

Звертаємо увагу на те, що особливістю виховання гендерної культури курсантів вищого навчального закладу системи МНС України – майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки – ми вбачаємо у гармонізації гендерних стосунків заради досягнення гендерного паритету й балансу в ньому між курсантами-юнаками та курсантами-дівчатами як представниками чоловічого й жіночого складу суспільства, які є рівноправними у можливостях самореалізації, самовираження, самоствердження, виконання різних соціальних, навчальних та майбутніх професійних ролей, незважаючи на різні фізіологічні, психологічні та індивідуальні особливості.

Мету виховання гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки вбачаємо у всебічному, гармонійному та професійному розвитку особистості курсантів вищих навчальних закладів системи МНС України на засадах гендерної рівності, у формуванні соціальної компетентності та відповідальності, що сприяє сформованості у них якостей, зумовлених їхньою гендерною роллю та очікуваннями суспільства щодо поведінки жінок і чоловіків.

Варто зазначити, що виховання гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки необхідно здійснювати у взаємозв'язку з усіма напрямками навчально-виховної роботи вищого навчального закладу. Отже, необхідний єдиний підхід колективу викладачів, вихователів, командирів, яким потрібно бути носіями і трансляторами гендерної культури.

В якості структурних компонентів гендерної культури майбутнього фахівця І. Лисова виокремила такі: когнітивний, операціональний та особистісно-творчий. Когнітивний компонент розкриває зміст гендерної культури, сутність якої складають гендерні цінності. Операціональний компонент характеризує готовність студентів до самостійного виконання ситуаційних комунікативних завдань, при цьому гендерна культура, будучи особистісною характеристикою суб'єктів освітнього процесу, постає як спосіб їхньої пізнавальної діяльності, що забезпечує рішення різного роду навчальних і професійних завдань. Особистісно-творчий компонент гендерної культури майбутнього фахівця містить методи оволодіння культурою і її творчого перетворення [9].

П. Терзі довів, що структура гендерної культури студентів у своєму складі передбачає наявність трьох основних компонентів:

– когнітивного, що забезпечує знання поняттєво-термінологічного апарату й розуміння основних ідей гендерної теорії; наявність адекватних уявлень щодо діапазону ролей, обов'язків і норм маскуліності/фемінності в

історичній ретроспективі та в сучасному суспільстві; знання сутності основних психологічних теорій маскулінності й фемінності (психоаналітичної, компліментарності, андрогінії, соціального навчання тощо); осмислення функцій гендерних стереотипів і гендерних схем; розуміння особливостей становлення гендерної ідентичності особистості;

– аксіологічного, що забезпечує визнання доцільності ідей гендерної рівності, цінності кожної особистості та її самореалізації, незалежно від статевої належності; орієнтація на забезпечення рівності можливостей та участі представників жіночої й чоловічої статі в публічній і приватній сферах життя; відмова від застарілих гендерних (патріархальних) стереотипів (ігнорування жіночого досвіду, ролі жінок у суспільстві; поляризація чоловічих і жіночих якостей, діяльностей, абсолютної фемінності/маскулінності; асиметрія в розподілі влади й доступу до ресурсів; обмеження прав і можливостей у виборі професії, розподілі добробуту тощо); спрямованість на самодослідження гендерних особливостей своєї особистості; позитивне ставлення до себе як представника певної статі; орієнтація на самовдосконалення якостей своєї особистості за допомогою розширення репертуару й діапазону гендерних ролей;

– дієво-практичного, що забезпечує прояв поваги до особистості, незалежно від її статевої належності й виразності рис маскулінності/фемінності; толерантність у взаємодії з людьми різної спрямованості їхньої гендерної ідентичності; демонстрацію досвіду егалітарної поведінки з людьми протилежної статі в різних ситуаціях (навчальних, професійних, ділових, сімейно-побутових тощо); непримиренність у боротьбі з застарілими гендерними стереотипами в професійному й особистому досвіді статево-рольової взаємодії; участь у виконанні дій та видів діяльності, що є типовими й нетиповими для чоловічих і жіночих ролей; самовиховання якостей своєї особистості, які сприяють становленню гендерної ідентичності позитивної спрямованості, що відповідає біологічній статі [9, с. 22].

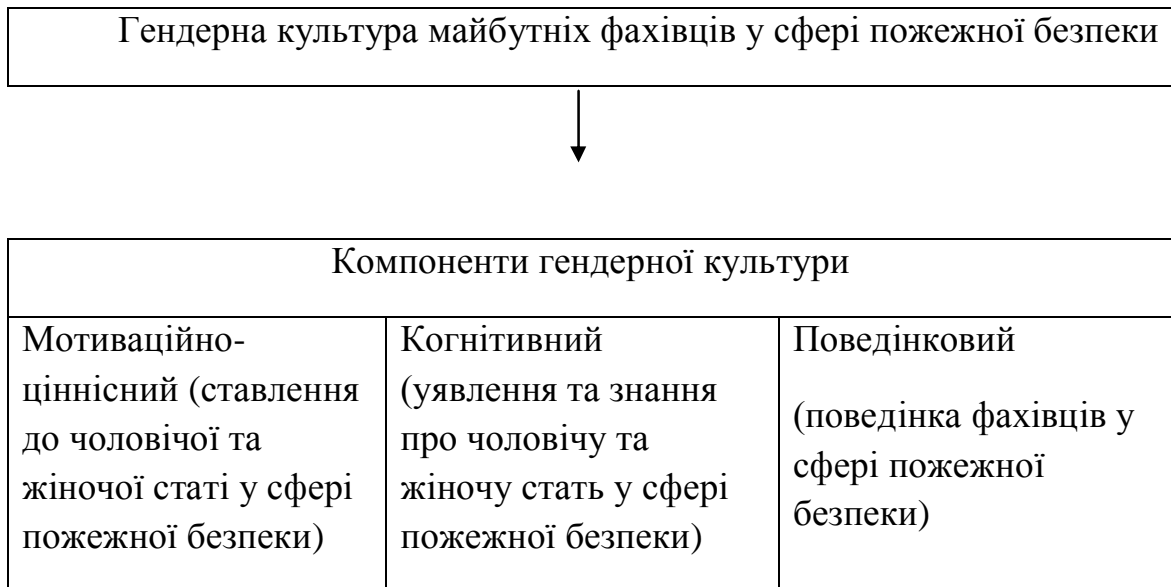
В основі структури гендерної культури, зазначеної П. Терзі, лежить низка принципів психолого-педагогічних умов та умов гендерного виховання, що свідчать про єдність гендерної освіти й гендерного виховання.

Нами визначена структура гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки, що містить взаємопов'язані компоненти, які сприяють:

- розвитку уявлень про призначення чоловіків і жінок та притаманні їм позитивні якості і риси характеру (мотиваційно-ціннісний компонент);
- оволодінню обсягом знань у курсантів, необхідних для звільнення від упереджень, що стосуються статі (когнітивний компонент);
- формуванню толерантної взаємодії між чоловіками та жінками та позитивному ставленню до представників обох статей

(поведінковий).

Схематично зміст гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки ми представляємо таким чином (рис. 1):

Таким чином, теоретичний аналіз різних підходів до розуміння сутності гендерної культури дозволяє зробити висновок про те, що гендерна культура представляє складну багаторівневу, багато-функціональну і внутрішньо неоднорідну структуру, вивчення якої вельми ускладнене через відсутність чіткої і сталої понятійної бази.

На основі проаналізованих підходів у психолого-педагогічній джерелах щодо змісту та структури гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки, можемо зробити висновок, що зміст гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки містить мотиваційний, когнітивний та поведінковий компоненти.

З урахуванням цього, правомірно зробити висновок, що гендерна культура майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки – це суб’єктивно обумовлена система засвоєння гендерних знань, норм та цінностей, що сприяють реалізації здібностей курсантів як представників певної соціальної статі, що виявляється через комплекс відповідних мотиваційно-ціннісних, когнітивних і поведінкових компонентів, проявляється у статеворольовій поведінці суб’єктів та визначається успішністю вибудовування гендерних стосунків у процесі профільної підготовки до майбутньої фахової діяльності.

Отже, наразі виникає нагальна проблема дослідження рівнів та критеріїв гендерної культури майбутніх фахівців у сфері пожежної безпеки

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова А. Г. Особенности формирования гендерной культуры младших школьников средствами хореографии [Электронный ресурс] / А. Г. Абакумова // Грани познания. – 2010. – № 2(7). – Режим доступа : http://www.grani.vspu.ru/files/publics/175_st.pdf.
2. Андреева Н. И. Формирование гендерной культуры в современном обществе: философско-культурологический анализ : автореф. на соискание ученой степени д-ра филос. наук : спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, философия культуры» / Н. И. Андреева. – Ростов н/Д, 2005. – 45 с.
3. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства / Т. В. Говорун, В. П. Кравець, О. М. Кікінежді, О.Б. Кізь. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 148 с.
4. Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс : навчальний посібник / Т. Говорун, О. Кікінежді. – Тернопіль : Богдан, 1999. – 384 с.
5. Дорохина А. В. Проблемы формирования гендерной культуры и образования в современном обществе [Электронный ресурс] / А. В. Дорохина // Социальные науки: опыт и проблемы подготовки специалистов социальной работы : материалы VI Всероссийской научно-практической конференции 11–12 апреля 2006 г. / Российский государственный профессионально-педагогический университет ; под общ. ред. К. В. Кузьмина. – Екатеринбург, 2006. – Вып. 1. – Режим доступа : <http://do.teleclinica.ru/206949>.
6. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1989. – 416 с.
7. Короткий термінологічний словник гендерної теорії [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.krona.org.ua/uk/glossary>.
8. Кравченко Т. В. Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. В. Кравченко. – Кіровоград, 2009. – 20 с.
9. Лысова И. И. Динамика эффективности процесса формирования гендерной культуры будущего специалиста в вузе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. И. Лысова. – Белгород, 2009. – 20 с.
10. Министерство образования Республики Беларусь Отдел образования Ленинского района г. Гродно Особенности формирования гендерной культуры учащихся [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.sch18.grodno.unibel.by/sm.aspx?uid=1216.
11. Романова В. Г. Особливості статевої ролі соціалізації підлітків : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Романова Валерія Геннадіївна. – Київ, 2002. – 189 с.
12. Терзі П. П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних

навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Терзі Пилип Пилипович. – Кіровоград, 2007. – 238 с.

13. Шинкарёва Н. А. Особенности гендерной культуры и уровни ее сформированности у воспитанников детского дома [Электронный ресурс] / Н. А. Шинкарёва // Вестник ТГПУ Выпуск 10. – 2010. – Режим доступа : http://vestnik.tspu.ru/files/PDF/articles/shinkaryova_n_a_116_120_10_100_2010.pdf.